

УДК 378.147.111

АКТУАЛІЗАЦІЯ ТВОРЧОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

О.В. Чайка

У статті розглянуто можливості використання театральної педагогіки для актуалізації творчості майбутніх учителів-філологів. Здійснено порівняльний аналіз діяльності вчителя та актора. Визначено, що результативність методики впровадження елементів театральної педагогіки в навчальний та позанавчальний освітній процес значною мірою залежить від того, наскільки цілеспрямовано організована підготовча робота майбутніх учителів-філологів. Доведено, що продуктивною є організація позааудиторної роботи з використанням колективної творчої діяльності майбутніх учителів-філологів, що містить завдання з театральними елементами, а саме: КВК, літературне кафе, театральна вистава, вечір поезії та ін. З огляду на це, наголошується на тому, що одним із завдань педагогічного ВНЗ є підготовка вчителя-філолога, який за допомогою елементів театральної педагогіки буде спроможний перетворювати стандартний виклад матеріалу на невеличку виставу, що сприятиме кращому засвоєнню навчального матеріалу як під час навчальної, так і позанавчальної діяльності учнів.

Ключові слова: учитель-філолог, театральна педагогіка, творчість.

АКТУАЛИЗАЦИЯ ТВОРЧЕСТВА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ-ФИЛОЛОГОВ СРЕДСТВАМИ ТЕАТРАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ

О.В. Чайка

В статье рассмотрены возможности использования театральной педагогики для актуализации творчества будущих учителей-филологов. Осуществлен сравнительный анализ деятельности учителя и актера. Определено, что результативность методики внедрения элементов театральной педагогики в учебный и внеучебный образовательный процесс в значительной степени зависит от того, насколько целенаправленно организована подготовительная работа будущих учителей-филологов. Доказано, что продуктивной является организация внеаудиторной работы с использованием коллективной творческой деятельности будущих учителей-филологов, содержащей задания с театральными элементами, а именно: КВН, литературное кафе, театральная постановка, вечер поэзии и т. д. Учитывая изложенное, акцентируется внимание на том, что одной из задач педагогического ВУЗа является подготовка учителя-филолога, который при помощи элементов театральной педагогики будет способен превращать стандартное изложение материала в небольшое представление, способствующее лучшему усвоению учебного материала как во время учебной, так и внеучебной творческой деятельности учащихся.

Ключевые слова: учитель-филолог, театральная педагогика, творчество.

UPDATING THE CREATIVITY OF FUTURE PHILOLOGY TEACHERS BY MEANS OF THEATER PEDAGOGY

O.V. Chayka

The article examines the possibility of using theatrical pedagogy for updating creativity of future philology teachers. The comparative analysis of the teacher and the actor has been accomplished. It has been determined that the introduction elements of performance techniques of theatrical pedagogy in the educational and extracurricular educational process largely depends on how purposefully preparatory work of the future teachers is organized. It has been proved that productive organization of extracurricular activities greatly benefits to the developing creativity of future philology teachers. Therefore, one of the tasks of pedagogical universities is to prepare teachers able to convert standard presentation of the material in a small performance to facilitate better learning and boost creativity during training and also extracurricular students' activity.

Keywords: theatre pedagogy, comparative analysis, future teachers training.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Питання творчого розвитку особистості було актуальним ще з античних часів. Театральне мистецтво вважалося найважливішим з-поміж інших, оскільки дозволяло розвивати духовну та фізичну сфери людини й ефективно реалізовувати її творчий потенціал. Не викликає сумніву той факт, що використання театральної педагогіки необхідне вчителів будь-якої спеціальності, натомість воно знаходить особливе відображення в діяльності майбутнього вчителя-філолога.

Учителю, який викладає в сучасній загальноосвітній школі українську мову та літературу, необхідно володіти інноваційними методами навчання, зважаючи на те, що традиційний монологічний виклад матеріалу не зможе зацікавити учнів у вивченні цього предмета. Сучасний учитель-філолог має бути яскравою індивідуальністю, творчою особистістю, яка вміє зацікавити, знаходить нестандартні підходи до викладу матеріалу. Отже, завданням викладачів педагогічного ВНЗ є підготовка не тільки вчителя, який

володіє теоретичними знаннями на високому рівні, а й учителя-актора, який за допомогою елементів театральної педагогіки кожний урок здатний перетворювати на невеличке творче дійство. Також слід зазначити, що елементи театральної педагогіки доцільно буде використовувати під час організації позааудиторної роботи майбутніх учителів-філологів, щоб вони змогли в майбутній діяльності залучати до цього і своїх учнів. Результативність методики впровадження елементів театральної педагогіки в навчальний та позанавчальний освітній процес значною мірою залежить від того, наскільки цілеспрямовано організована підготовча робота майбутніх учителів-філологів. З огляду на це, виникає необхідність з'ясувати особливості використання засобів театральної педагогіки з метою актуалізації творчості майбутніх учителів-філологів.

Аналіз останніх публікацій. Навчання й виховання учнів та студентів із застосуванням елементів театального мистецтва в педагогічній діяльності здійснювалося, розпочинаючи з давніх часів (Аристотель, Квінтіліан, Я. Коменський, Платон, С. Полоцький, Сократ, Цицерон та ін.). Нетрадиційний метод театального мистецтва – театралізацію (яскраву, образну, емоційну форму) в навчанні й вихованні студентів практикували Ф. Прокопович та Г. Сковорода. Цей метод у педагогічній діяльності використовували такі видатні педагоги, як: Я. Корчак, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін. Можливості застосування театального мистецтва в підготовці вчителів до педагогічної діяльності на сучасному етапі розвитку досліджують Н. Абалкін, В. Абрамян, М. Барахтян, Ю. Єлісовенко, Р. Короткова, І. Сергеева, Н. Стихун та ін. Науковці розглядають акторську майстерність як педагогічне мистецтво, засіб удосконалення творчого потенціалу вчителя. Проте питання підготовки майбутніх учителів-філологів засобами театральної педагогіки висвітлено недостатньо.

Метою цієї статті є визначення умов використання засобів театральної педагогіки для актуалізації творчості майбутніх учителів-філологів.

Основний виклад матеріалу. Новітня школа диктує свої правила у сфері навчання та викладання. Щоб зацікавити сучасних школярів у вивченні літературного твору, майбутньому вчителю української мови та літератури замало буде просто ознайомити дітей із його змістом. Завданням «педагога-артиста» є таке проведення уроку яке викликає в учнів емоційний відгук на творчість того чи того автора; зацікавлення їх незвичними історіями з життя письменників чи поетів. Учитель-філолог має так зіграти свою роль, щоб «учні-глядачі» захотіли повернутися до цієї теми й самостійно занурюватись у світ філології. На нашу думку, упровадження в навчально-виховний процес таких елементів театральної педагогіки в позааудиторній роботі буде актуалізувати потребу в творчості майбутніх учителів-філологів.

Порівняльний аналіз професії вчителя та актора здійснено Н. Середою, на думку якої театральна та педагогічна діяльність подібні за метою (вплив на людину та створення переживання), за змістом (комунікативні творчі процеси), за інструментарієм, засобами (психофізична природа актора та педагога), оскільки як для актора, так і для педагога головною передумовою розкриття здібностей та можливостей є публічність. Педагог виходить один на один з аудиторією, впливає на розум і серце своїх вихованців усіма психофізичними засобами, торкаючись думок, почуттів, волі, уяви та пам'яті слухачів. Чарівність та переконливість – це ті якості, без яких не може обійтись ні справжній актор, ні справжній педагог [4, с. 50].

Серед спільних рис, що зближують педагогічну та акторсько-режисерську діяльність, автор виокремлює: взаємодію найрізноманітніших індивідуальностей, колективність творчої діяльності, регламентованість у часі, узгодженість переживань почуттів актора й глядача, педагога та учня. Натомість існують і принципові відмінності.

Життя на сцені проходить у іншому контексті буття порівняно зі звичайним життям (сцена, декорації, костюми тощо). Діяльність педагога відбувається в межах реально існуючого та актуального світу. Якщо є актор, то поряд завжди є публіка, що очікує на маску, образ. Якщо є педагог, то поряд завжди є реальні люди з реальними проблемами, які очікують на довірливий обмін думками та почуттями. Як для актора, так і для педагога важливою складовою його образу є перевтілення. Натомість для вчителя це не стільки гра в «когось», скільки здатність тимчасово бути кимось, причому бути насправді. Педагог, на відміну від актора, «витримує більші емоційні навантаження, оскільки він через специфічні особливості професії повинен упродовж дня «грати» декілька занять-вистав без жодної репетиції, будучи водночас «режисером-актором» в умовах відкритого режисерського дійства-заняття» [4, с. 52]. Спілкування актора з аудиторією здебільшого тяжіє до монологу (передбачається лише внутрішній діалог), робота викладача зі студентами неможлива поза межами діалогу. Імпровізація актора припустима в момент підготовки вистави та незначною мірою під час неї (якщо, звісно, це не вистава-імпровізація, як, наприклад, «Принцеса Турандот»). Імпровізації викладача не тільки припустимі, але й необхідні, незалежно від предмета, який він викладає. Іншими є й межі творчості. Гарні актори під час гри на сцені «забувають» про глядача, зосереджуються на спілкуванні з партнером по сцені. Якщо викладач «забуває» про студента – відбувається взаємне відчуження. Чим краще відчуває викладач студентів, тим кращими є результати його професійної діяльності. Актору завжди допомагають драматург, режисер, гример, суфлер тощо.

Театральні засоби впливу складні: сцена, світло, декорації, голоси за сценою. У спектаклі вони «диктують» акторові перебіг подій, складають із ним ансамбль. Педагог, зазвичай, користується досить скромним «реквізитом». Він залишається сам на сам з аудиторією, у нього немає помічників, хоча об'єктивно він є учасником ансамблю викладацького колективу. Актори колективно відповідають за результати своєї діяльності (провал чи тріумф вистави). Натомість педагог має особисту відповідальність за провальне або вдале заняття. До того ж наслідки його помилок більш драматичні, ніж результати акторських невдач. Перш ніж вчити творчості, педагогові треба самому зрозуміти та відчути, що таке творчий стан, де приховуються власні творчі ресурси, як їх відкривати та поповнювати і які можуть бути результати [4, с. 52]. На нашу думку, такі пошуки забезпечуватимуть розуміння майбутнім учителем-філологом потреби в творчості та мотивуватимуть його на педагогічну діяльність.

Ще однією важливою складовою педагогічної майстерності педагога, зауважує Н. Стихун, є його мовлення як один із засобів театрального мистецтва. Це інструмент професійної майстерності вчителя-філолога, за допомогою якого можна розв'язувати різні педагогічні завдання: створювати в класі щирі атмосферу спілкування, встановлювати контакт з учнями, досягати взаєморозуміння з ними, формувати у вихованців відчуття емоційної захищеності, вселяти в них віру в себе [5, с. 131].

Ефективний засіб розвитку голосової виразності, культури й техніки мовлення людини вбачає в театральній педагогіці Ю. Єлісєнко, наголошуючи на тому, що театральна педагогіка має чималий арсенал прогресивних форм і методів практичного опанування матеріалу, напрацьованих методик постановки голосу, розвитку його діапазону, сили, виразності тощо. Мовлення вчителя є показником його педагогічної культури, засобом самовираження й самоствердження його особистості. У стосунках учителя з учнями все має значення: як учитель звертається до них, як висуває свої вимоги, робить зауваження, висловлює побажання; як при цьому емоційно забарвлюється його мовлення, якою інтонацією супроводжує він свої слова, який при цьому має вираз обличчя, погляд [1, с. 203].

Ми поділяємо думку згаданих вище дослідників щодо важливості такого елемента театральної педагогіки, як комунікативні вміння в роботі викладача з майбутніми вчителями-філологами не тільки під час аудиторних занять, а й у позааудиторній роботі. На нашу думку, дійсно важливим знаряддям у спілкуванні викладача й студента в позанавчальний час є правильне мовлення та доброзичлива інтонація, з якою педагог буде звертатися до учасників позааудиторної творчої діяльності.

Одним із найпопулярніших видів позакласної творчої діяльності, де доцільно застосовувати засоби театральної педагогіки, є літературний гурток, його організація буде проходити цікавіше й продуктивніше, якщо викладач української мови та літератури зможе створити довірливу атмосферу між студентами в групі та між собою і студентами. Можна, ознайомлюючи майбутніх учителів-філологів із конкретним літературним героєм, спробувати на певний час перетворитися на цього персонажа, відчути його думки, почуття, зіграти його, як на сцені. Продуктивною також буде організація колективної творчої діяльності в позааудиторній роботі майбутнього вчителя-філолога, що буде містити завдання з театральними елементами, а саме: КВК, літературне кафе, театральна вистава, вечір поезії та ін.

І. Сергєєва, зі свого, звертається до такого терміну в театральній педагогіці, як «педагогічний артистизм». За словами дослідниці, він передбачає відвертість і безпосередність педагога, вміння говорити й діяти прямо, ділитися тим, що є всередині. Артистичний педагог володіє також здатністю зараження своїми переживаннями, сумнівами, радістю інших людей. Педагогічний артистизм може виявлятися як здібність особистості, але з накопиченням професійного досвіду буде інтегрувати всі складники роботи педагога, синтезувати й робити цілісною всю його творчу діяльність [3, с. 124]. Не слід нехтувати й творчим досвідом своїх попередників, запевняв П. Саксаганський. На його думку, навпаки, потрібно постійно вивчати та використовувати доробок своїх учителів і доповнювати власними індивідуальними особливостями [2, с. 75].

Поділяючи загалом судження згаданих науковців, вважаємо, що звернення до передового досвіду колег та вміння правильно оцінювати свою педагогічну діяльність є важливим елементом театральної педагогіки під час підготовки майбутніх учителів-філологів до організації позакласної творчої діяльності учнів загальноосвітньої школи, оскільки відвідуючи уроки своїх колег, можна запозичити для себе чимало корисного. Можемо констатувати, що сьогодні вчителю української мови та літератури недостатньо знань лише з методики навчально-виховної роботи.

Учитель-словесник має постійно самовдосконалюватися, вивчати погляди різних дослідників. Адже всі його знання й практичні вміння можуть передаватися учням лише завдяки живому й безпосередньому спілкуванню з ними, і це можна організувати за допомогою позакласної діяльності з української мови та літератури. Проте, бувають випадки, коли учні не можуть зрозуміти, чому саме так учинив герой твору, що вивчається, чому автор саме таким його змальовує. Звернення до досвідченого педагога, що вже пояснював цю тему абсолютно по-іншому за допомогою театральної педагогіки, допоможе розглянути це питання в іншому аспекті, змістивши смислові акценти.

Розвиток та формування артистизму має особливу значущість для майбутніх педагогів. Упровадження елементів театральної педагогіки, на думку І. Сергєєвої, є ефективним засобом розвитку духовності, професійно-особистісних якостей майбутніх учителів. Технологія використання театральних методів у навчально-виховному процесі виступає дієвим засобом саморозвитку особистості майбутніх спеціалістів. Успіх у педагогічній діяльності, досягнення певної мети надихає на подальше вдосконалення необхідних якостей для самовизначення, прийняття рішень і відповідальності за них. Успішна діяльність породжує позитивні емоції, які, своєю чергою, стимулюють подальший розвиток особистості. Відтак, театральна педагогіка є рушійною силою саморозвитку, засобом успіху у професійній діяльності [3, с. 126].

Поділяючи думку вченого, вважаємо, що театральне мистецтво є певною творчою домінантою позакласної діяльності вчителів-філологів, яка здатна ефективно впливати на підвищення рівня їхньої професійності, збагачуючи їх духовно, розвиваючи емоційність, формуючи почуття.

Стимулом до навчання й творчості майбутнього вчителя української мови та літератури може стати застосування елементів театральної педагогіки під час організації літературного вечора за типом побудови режисером театального дійства. Адже поєднання елементів гри й навчання в позааудиторній роботі з української мови та літератури здатне позитивно впливати на розвиток творчих здібностей студентів. Зацікавленість та схвальні коментарі однокласників стануть мотивацією для майбутніх учителів-філологів і надалі використовувати елементи театральної педагогіки під час організації позакласної творчої діяльності учнів зі свого предмета.

Висновок. Отже, сучасний учитель-філолог має бути яскравою індивідуальністю, творчою особистістю, що вмє зацікавити, знаходить нестандартні підходи до викладу матеріалу. Зважаючи на це, завданням педагогічного ВНЗ є підготовка учителя-актора, який за допомогою елементів театральної педагогіки буде спроможним кожен урок перетворювати на невеличку виставу, що сприятиме кращому засвоєнню навчального матеріалу. Також важливим і необхідним є застосування театральної педагогіки під час організації позааудиторної роботи майбутніх учителів-філологів. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці методики застосування засобів театральної педагогіки під час професійної підготовки майбутніх учителів-філологів.

Література

1. Єлісєєв Ю. Практичне опанування мистецьких основ риторики засобами театральної педагогіки / Ю. Єлісєєв // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1998. – № 4. – С. 200-207.
2. Саксаганський П. До молодих режисерів / П. К. Саксаганський // Режисер і вистава. – К., 1962. – 154 с.
3. Сергєєва І. Артистизм як елемент педагогічної майстерності / І. І. Сергєєва // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – 2011. – № 4. – С. 124-132.
4. Серєда Н. Елементи театральної педагогіки у формуванні педагогічної майстерності / Н. В. Серєда // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2011. – № 2. – С. 48-54.
5. Стихун Н. Театральне мистецтво як засіб удосконалення педагогічної майстерності вчителя / Н. Стихун // Нова педагогічна думка. – 2010. – № 4. – С. 126-131.